

УДК 378.147:355.233.1(477)(09“18/19”)

О. В. ЄФІМОВА

аспірант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

**ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
У КАДЕТСЬКИХ КОРПУСАХ УКРАЇНИ
(2-ГА ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

У статті здійснено історіографічний аналіз джерел із проблеми підготовки вихованців кадетських корпусів України до військової служби (2-га пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). Знайдену літературу угруповано з урахуванням її характеру: до першої групи зараховано праці загального характеру, присвячені історії виникнення та розвитку військових навчальних закладів у Російській імперії загалом і в Україні, що входила до її складу, зокрема; до другої увійшли праці, присвячені видатним особистостям, чия діяльність суттєво впливала на підготовку українських військових кадрів у різні історичні періоди; третя група представлена мемуарами-спогадами колишніх вихованців, засновників, директорів, офіцерів-вихователів, що працювали в кадетських корпусах у різні історичні періоди; до четвертої зараховано дисертації, предметом дослідження яких були шляхи, зміст, засоби формування військових кадрів у дореволюційні часи та в період розбудови України як незалежної держави. Виділені групи проаналізовано з урахуванням часу їх появи на науковому просторі – в дореволюційний період (до 1917 р.); за радянських часів (з 1917 р. до кінця 90-х рр. ХХ ст.); на сучасному етапі (з поч. 91-х рр. ХХ ст. до сьогодні).

Ключові слова: історіографічний аналіз, військові кадри, кадетські корпуси, Україна.

Зміни, що відбуваються в соціально-політичній та економічній сферах України, актуалізують потребу підготовки нової генерації військовослужбовців, діяльність яких повинна бути спрямована на захист та охорону життя, прав і свобод суспільства й держави загалом. Одним із дієвих шляхів вирішення вказаної проблеми є звернення до накопиченого досвіду, зокрема до теорії й практики підготовки військовослужбовців у кадетських корпусах, що діяли на теренах України в дореволюційний період.

У низці методів, що використовують історики педагогіки, як зазначає О. Друганова, особливе місце посідає історіографічний аналіз, який показує, як проходив розумовий процес під час дослідження проблеми через праці різних учених; чи було в ньому поглиблення, збільшення обсягу теоретичного та фактичного знання про об'єкт дослідження, чи спостерігалися повороти назад [11].

Мета статті – охарактеризувати історіографію проблеми підготовки майбутніх військовослужбовців у кадетських корпусах України (у 2-й пол. ХІХ – на поч. ХХ ст.).

У процесі аналізу стану дослідженості проблеми підготовки вихованців кадетських корпусів до військової служби в 2-й пол. ХІХ – поч. ХХ ст.

було опрацьовано чимало літератури, яку умовно було розподілено на такі групи: монографії, статті загального історичного характеру, присвячені історії становлення та розвитку війська в Російській імперії загалом і в Україні зокрема; праці, присвячені видатним особистостям, чия діяльність суттєво впливала на підготовку українських військових кадрів у різні історичні періоди; мемуарна спадщина, серед якої спогади колишніх вихованців, засновників, директорів, офіцерів-вихователів, що працювали в кадетських корпусах у різні історичні періоди; дисертації, предметом дослідження яких були зміст, шляхи, засоби формування військових кадрів у дореволюційні часи та в період розбудови України як незалежної держави.

Проведений науковий пошук дає змогу стверджувати, що одним із перших ґрунтовних досліджень з історії виникнення та розвитку військових навчальних закладів у Російській імперії загалом і в Україні, що входила до її складу, зокрема, на наш погляд, варто вважати працю військового історика дореволюційного періоду М. Мельницького “Збірник відомостей про військово-навчальні заклади Росії: Сухопутне відомство” [19]. На основі значного фактичного матеріалу науковець висвітлив історію становлення та розвитку військових навчальних закладів, починаючи з 1712 до 1855 рр., ґрунтовно охарактеризувавши зміни, що відбувалися за часів правління монархів, що очолювали країну в різні історичні періоди. Важливо, що автор звернув особливу увагу на період правління імператора Миколи I, за часів якого й було відкрито в Україні перший кадетський корпус.

У контексті аналізу досліджуваної проблеми заслуговують на увагу й праці С. Будаєвського та Ф. Грекова, що з’явилися наприкінці ХІХ ст. – на поч. ХХ ст. Так, С. Будаєвський у дослідженні “Історичний нарис військово-навчальних закладів, підвідомчих Головному їх управлінню” [6] надав загальну характеристику історії військово-навчальних закладів, що діяли на теренах сучасної України, виокремивши особливості їх розвитку. Особливу увагу науковець приділив проблемі організації системи підготовки офіцерського складу в молодших військово-навчальних закладах дореволюційного періоду.

Особливий інтерес для аналізу стану розробки досліджуваної проблеми становить монографія М. Лалаєва – генерала, педагога, вченого, письменника, який більше ніж 40 років прослужив у Головному Управлінні військово-навчальними закладами. Наголосимо, що дописувач був не лише свідком усіх нових починань і перетворень у військовій освіті того часу, а й безпосереднім їх виконавцем. У праці “Історичний нарис військово-навчальних закладів” [18], що вийшла в 1880 р., генерал висвітлив освітню політику імператорів Олександра I, Миколи I, Олександра II з підготовки українських військових кадрів; охарактеризовано специфіку опіки державних осіб над військово-навчальними закладами; досліджено систему організації освіти та виховання й проаналізовано основні принципи, що зумовлювали діяльність військових навчальних закладів упродовж 1700–1880 рр.; наведено статистичні дані про кількість випускників за роками. Наголосимо, що М. Лалаєвим було стисло розглянуто й історію відкриття

голосимо, що М. Лалаєвим було стисло розглянуто й історію відкриття Полтавського та Київського кадетських корпусів.

У контексті аналізу досліджуваної проблеми значну увагу привертають також дослідження: Ф. Веселаго, М. Гольфмана, М. Жерве, Н. Завадського, М. Ломана, І. Павловського та ін., що є своєрідними документальними хроніками навчальних закладів військового профілю, що діяли в різні історичні часи. Усі вони присвячені ювілейним датам, що святкували військові школи. Серед них: “Нарис історії морського кадетського корпусу (за 100 р.)” Ф. Веселаго, “Матеріали для історії минулого Дворянського полка” М. Гольфмана, “Історичний нарис 2-го кадетського корпусу” М. Жерве, “Історичний огляд 2-го кадетського корпусу” М. Ломана та ін.

Особливо цінним для визначеної нами проблеми є науковий нарис історика, педагога, архівознавця І. Павловського “Петровський Полтавський кадетський корпус” [21], написаний на основі великого фактичного матеріалу. І. Павловський розглянув історію заснування й діяльності Петровського полтавського кадетського корпусу за 50 років його існування (1840–1890 рр.); проаналізував організацію навчально-виховного процесу в закладі, охарактеризував діяльність офіцерів-вихователів, викладачів, а також роботу директорів, що очолювали військовий навчальний заклад у різні часи. Зауважимо, що зібрані науковцем численні факти з історії заснування та діяльності кадетського корпусу було впорядковано та надруковано як окремими книжками, так і у вигляді статей у багатьох періодичних виданнях того часу.

Цікавим у площині дослідження є й нарис офіцера-вихователя, підполковника Н. Завадського “Володимирський київський кадетський корпус 1851–1901 рр. (сторінки історії)”, в якому розглянуто історію заснування й відкриття Київського кадетського корпусу; зміни, що відбулися в навчально-виховній роботі внаслідок перетворення кадетських корпусів у військові гімназії у 60–70-х рр. ХІХ ст.; наведено описи портретів директорів і викладачів тощо [12].

Серед праць зазначеної групи значний інтерес становлять також наукові розвідки В. Бернацького “П’ятдесятиріччя Головного управління військово-навчальними закладами” [5], П. Петрова “Головне управління військово-навчальних закладів. Історичний нарис”, створені на основі опрацювання великого обсягу документів: інструкцій, навчальних програм, законів, актів тощо.

Історіографічний інтерес становить і монографія П. Галенковського “Виховання юнаків у минулому у період з 1700 по 1856 рр.” [9], в якій значну увагу було приділено аналізу системи виховання й навчання в навчальних закладах військового профілю, починаючи з часів виникнення перших Петровських шкіл до реформ Олександра ІІ. Зазначимо, що дослідником було охарактеризовано засоби, що впливали на формування моральних якостей кадетів; особливу увагу приділено системі покарань, що застосовували в закладах того часу, – вона була засуджена автором.

Для аналізу ступеня розробки досліджуваної проблеми значну цінність становить праця історика В. Ключевського “Курс російської історії”. У багатотомному виданні, що охоплює період з найдавніших часів до кінця XIX ст., науковцем розглянуто питання періодизації російської історії, детально проаналізовано події від Петровської епохи до скасування кріпацтва (1861 р.), надано розгорнуті характеристики діяльності Петра I, Катерини II, Павла I, Олександра I, Миколи I. Зазначимо, що лекції В. Ключевського, насичені багатим фактичним матеріалом, розкривають причини того чи іншого історичного явища чи події, показують роль монархів у військових перетвореннях у державі, що відбулися за часів їх правління тощо [26].

До праць другої групи ми зарахували статті, що друкували в дореволюційних часописах “Історичний вісник”, “Педагогічний збірник”, “Русская старина”, “Розвідник”. Це статті, присвячені відомим особистостям, діяльність яких суттєво впливала на розвиток підготовки військових кадрів у дореволюційний період. Так, серед них заслуговує на увагу стаття І. Сімонова “Граф Д. Мілютін і військово-навчальне відомство”, що містить дані про роботу військового міністерства, про реформи 60–70-х рр. XIX ст., характеристику навчально-методичних посібників, настанови, що були створені за цих часів тощо. Зауважимо, що дописувач високо оцінює міністра Д. Мілютіна, називаючи його “гігантом епохи великих реформ”.

Для характеристики стану розробки досліджуваного феномена значний інтерес становлять праці третьої групи – мемуари-спогади колишніх вихованців, засновників, директорів, офіцерів-вихователів, що працювали в кадетських корпусах у дореволюційні часи (О. Грейца “Великий князь та його кадети”, Л. Драке “Кадетський побут 50-х рр. XX ст. Спогади”, О. Заїлійського “Кадетська юність. Спогади офіцера”, А. Лемана “Нарис кадетського життя”, Е. Суражевського “Суворовський кадетський корпус”, О. Бутовського “Роки мого навчання у Петровсько-Полтавському кадетському корпусі”, Б. Медема “Минуле у Петровській Полтавській військовій гімназії та у Петровському Полтавському кадетському корпусі” тощо). Зазначені праці, засновані на великому обсязі історичного фактичного матеріалу, мають особливу значущість, оскільки відображають особистісне ставлення авторів до процесів і явищ, що відбувалися в різні історичні періоди діяльності кадетських корпусів, дають можливість зануритися в особливості відносин між учасниками педагогічного процесу; простежити динаміку оцінок авторів результатів і наслідків реформ, що проводили у військово-навчальних закладах на різних етапах періоду, що досліджується.

Жодної дисертації з проблеми дослідження, що вийшла в дореволюційний період, ми не знайшли.

Революційні події 1917 р. внесли значні корективи в процес наукової розробки питань історії українського війська загалом і військової освіти в Україні зокрема. Зазначимо, що в перші роки після Жовтневої революції інтерес до історії військової освіти різко знизився. Дореволюційна система

військової освіти розглядалася радянськими вченими упереджено й подавалася виключно як антинародна та цілком бездарна.

Загалом, упродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст. до спеціального розгляду та вивчення діяльності кадетських корпусів дореволюційного періоду не зверталися. Виняток становить лише стаття начальника ГУВНЗ Д. Петровського “Чи потрібні кадетські корпуси”, що була надрукована в журналі “Військовий вісник” у 1822 р. У цій публікації Д. Петровський, аналізуючи систему навчання й виховання в кадетських корпусах дореволюційних часів, визначив, що в основу їх діяльності було покладено вірну думку: формувати якості, які необхідні офіцеру, ще з дитячого віку. Цікавим є той факт, що автор статті зробив передбачення про те, що військова освіта виграла б, коли були б відновлені кадетські корпуси. Д. Петровський порушив питання щодо створення червоних кадетських корпусів, беручи за основу досвід їх відродження в Азербайджанській республіці після Жовтневої Революції. Зауважимо, що ця стаття зумовила широке обговорення в Наркомосі РРФСР [22].

До першої групи джерел, що з’явилися за радянських часів на початку 40-х рр. ХХ ст., ми зарахували праці: К. Ворошилова, Г. Гірса, Ф. Держинського, П. Измєстьєва, С. Каменєва, О. Свєчина та ін., що обіймали високі посади в державному апараті. В ХХ ст. у статтях і монографіях вищезазначених авторів головну увагу було зосереджено на досвіді організації навчально-виховної роботи військових навчальних закладів дореволюційних часів, що було зумовлено потребами створення в державі суворовських училищ, а також у зв’язку з піднесенням патріотизму в роки Вітчизняної війни.

У контексті аналізу досліджуваної проблеми суттєвий інтерес становлять праці загального історичного характеру, що вийшли в післявоєнний період. Більшість із них було надруковано в газетах і журналах 50-х рр. ХХ ст.: “Червоний офіцер”, “До нової армії”, “Військово-історичний журнал”, “Військове знання”, “Червона Армія та школа”, “Військова справа”, “Військовий вісник” тощо. У статтях, що друкували в цих часописах, значну увагу було приділено питанню підготовки командного складу у військово-навчальних закладах, що діяли в дореволюційний період. Це дослідження А. Жданова, М. Калініна, О. Щербакова та ін.

Серед праць першої групи, що вийшли в 60-х – на початку 90-х рр. ХХ ст., заслуговують на увагу дослідження О. Буравченко, В. Задорожного, О. Каменєва, О. Федорова, в яких досліджено підготовку офіцерського складу у військовій школі до революції в 2-й пол. ХІХ ст. – на поч. ХХ ст.; проаналізовано статuti, положення, навчальні програми, що визначали шляхи й етапи підготовки офіцерських кадрів Російської імперії за весь період її існування; охарактеризовано деякі методичні сторони організації навчального процесу у військово-навчальних закладах того часу тощо.

Другу групу, до якої увійшли праці, присвячені видатним особистостям, чия діяльність суттєво впливала на підготовку українських військових кадрів у різні історичні періоди, ми не знайшли.

До третьої групи досліджень, що вийшли за радянських часів, ми зарахували нарис колишнього кадета С. Кремера “Сумський кадетський корпус” (1955 р.), який було написано в еміграції. Автор виклав історію заснування й діяльності закладу, починаючи з його відкриття в 1900 р. і до 1950 р.; навів спогади вихованців, опублікував фотографії, документи тощо. Наголосимо, що величезну роль у відкритті Сумського кадетського корпусу, згідно з висновком автора дослідження, відіграв меценат І. Харитоненко [15].

У контексті наукового пошуку важливе значення мають праці радянського періоду, що увійшли до четвертої групи. Це дисертації М. Алпатова [1], П. Зайончковського [13], Т. Жесткової [14] та ін. Зазначимо, що дисертація Т. Жесткової “Історія кадетських корпусів і військових гімназій у Росії” стала однією з перших, предметом дослідження якої була історія військово-навчальних закладів у Російській імперії.

Заслуговує на увагу й дисертація П. Зайончковського “Самодержавство та російська армія на рубежі ХІХ–ХХ ст.” [13], в якій на основі значного фактичного матеріалу розглянуто організацію, склад, комплектування, підготовку українських офіцерських кадрів у дореволюційний період.

Серед праць цієї групи особливе місце займає дисертація М. Алпатова “Навчально-виховна робота у дореволюційній школі інтернатного типу (з досвіду кадетських корпусів і військових гімназій)” [1], у якій уперше було систематизовано та проаналізовано діяльність кадетських корпусів, що діяли на терені Російської імперії загалом і в Україні зокрема. Автор також дослідив вплив закладів на формування особистості майбутніх офіцерів; охарактеризував систему навчально-виховної роботи й педагогічні принципи, на яких базувалася підготовка майбутніх військовослужбовців. Наголосимо, що оцінки радянських учених щодо впливу політики влади Російської імперії на підготовку військових кадрів співпадали та були негативними.

Історіографія сучасного періоду характеризується величезною кількістю публікацій, що зумовлено відходом історичної та педагогічної науки від марксистсько-ленінської методології та усталених оцінок радянського періоду.

У сучасній історіографії проблеми підготовки військових кадрів в Україні в 2-й пол. ХІХ – на поч. ХХ ст. передусім заслуговують на увагу дослідження загального історичного характеру, що були видані як в Україні, так і за її межами, зокрема в Російській Федерації. Серед них: досліджено проблему формування російського офіцерського корпусу, військові традиції, соціальний облік тощо з сер. ХVІІ до поч. ХХ ст.; проаналізовано розвиток вищої військової школи Російської Імперії ХІХ – поч. ХХ ст.; розглянуто військову освіту в Росії з урахуванням досвіду, спадкоємності та традицій; досліджено динаміку змін у підготовці російських кадетів, офіцерів гвардійської, польової, резервної, запасної артилерії, з характери-

стикою їх подальшої долі під час війн, що відбувалися за дореволюційних часів у Російській імперії.

Серед праць українських дослідників треба назвати монографію Г. Фініна “Військова освіта в сучасних соціокультурних контекстах”, в якій здійснено комплексний аналіз соціокультурних передумов модернізації системи військової освіти; розкрито протиріччя процесу формування й реалізації військового покликання, а саме: між особистістю військовослужбовця та суспільством, суспільством і армією, особистістю й військовою діяльністю. Зазначимо, що автор звернув особливу увагу на соціокультурні детермінації процесів реформування та розвитку системи підготовки військового фахівця в сучасних умовах [16].

Цікавою, з огляду на проблему, що досліджується, є також наукова розвідка “Історія українського війська”, автори якої систематизували історію військової справи, починаючи від появи перших професійних військових спільнот на теренах України в Давню добу до сучасності. Зазначимо, що справжньою цінністю видання є більше ніж 500 фотографій із колекції Національного історичного музею України, що відтворюють усю багатоманітність військового спорядження та озброєння військових формувань у різні періоди історії та повною мірою розкривають усю хронологію розвитку української армії.

Привертають увагу також статті М. Карпенко, М. Милициної, О. Скрябіна, в яких розглянуто історію відкриття та функціонування Володимирського київського кадетського корпусу; охарактеризовано особливості організації навчально-виховного процесу в ньому (форми, методи роботи викладачів та офіцерів-вихователів із кадетами).

Однією з найбільш ґрунтовних та узагальнюючих праць сучасних українських учених, що присвячена історії кадетських корпусів, є колективна монографія “Кадетські корпуси ХІХ – початку ХХ ст.: український вимір (система навчання та виховання)”, автори якої комплексно розглянули історію, наслідки та уроки діяльності військових навчально-виховних закладів інтернатного типу; охарактеризували проблему історичного походження кадетських традицій; проаналізували подальші долі випускників кадетських корпусів тощо.

До другої групи ми зарахували наукову розвідку А. Матвієнко “Михайло Драгомиров”, у якій автор комплексно дослідив життя й діяльність командувача військами Київського, Подільського та Волинського Військового Округу, генерал-губернатора, військового теоретика М. Драгомирова (1830–1905 рр.). А. Матвієнко виокремлює й ретельно аналізує періоди життя та діяльності відомого українського військового (дитинство, навчання в академії, київський військовий округ, військова академія генерального штабу, публіцистична діяльність), вводить до наукового обігу нові архівні матеріали тощо.

Праці третьої групи, що представлені мемуарами-спогадами колишніх вихованців, засновників, директорів, офіцерів-вихователів, які працювали в кадетських корпусах у різні історичні періоди, ми не знайшли.

Четверту групу історико-педагогічних джерел, у яких тією чи іншою мірою порушено досліджувану проблему, становили дисертації сучасних українських учених. Серед них, передусім, заслуговують на увагу праці (автори яких – історики-науковці й фахівці з військової історії), присвячені різним науковим аспектам: Ю. Пікуль, О. Скрябін, А. Ткачук [23; 24; 25]. Зазначені наукові розвідки написані на значному фактичному матеріалі та дають загальне уявлення про особливості й тенденції розвитку військово-навчальних закладів на теренах сучасної України. Дослідники розглянули історичні передумови й етапи становлення та розвитку навчально-виховних закладів військового профілю; розкрили зміст і форми організації, особливості й основні напрями навчально-виховного процесу в кадетських корпусах дореволюційної Росії тощо. Проте поза увагою дослідників залишилося питання впливу педагогічних поглядів українських педагогів на становлення та розвиток військової освіти.

У переліку дисертацій, предметом дослідження яких стали зміст, структура та функції діяльності навчально-виховних закладів військового профілю в Україні (сер. ХІХ – поч. ХХІ ст.), є праця М. Балабая.

Висновки. Таким чином, історіографічний аналіз проблеми розвитку підготовки майбутніх військовослужбовців у кадетських корпусах України 2-ї пол. ХІХ – на поч. ХХ ст. дав змогу виокремити декілька груп історико-педагогічних досліджень, що тією чи іншою мірою висвітлювали розвиток досліджуваного явища, та показати, як у різні історичні періоди змінювалися підходи до його інтерпретації й оцінки, а також аргументовано довести, що історико-педагогічні аспекти дослідженої проблеми ще не стали предметом окремого дослідження.

Подальші дослідження варто спрямовувати на аналіз соціально-економічних і політичних передумов становлення та розвитку підготовки військових кадрів в Україні в 2-й пол. ХІХ – на поч. ХХ ст.

Список використаної літератури

1. Алпатов Н. И. Учебно-воспитательная работа в дореволюционной школе интернатного типа. Москва, 1958. 243 с.
2. Балабай М. О. Развитие навчально-виховних закладів військового профілю в Україні (середина ХІХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ялта, 2013. 20 с.
3. Барадачев А. Г., Цыбулькин В. В., Рожен Л. Н. Кадетские корпуса ХІХ – нач. ХХ в.: украинское измерение: система обучения и воспитания. Киев, 2012. 268 с.
4. Бескровный Л. Г. Русская армия и флот в ХІХ в. Москва, 1973. 287 с.
5. Бернацкий В. А. Пятидесятилетие Главного управления военно-учебных заведений. Санкт-Петербург, 1913. 93 с.
6. Будаевский С. А. Исторический очерк военно-учебных заведений подведомственных Главному их управлению. Санкт-Петербург, 1852. 196 с.
7. Веселаго Ф. Ф. Очерк истории Морского кадетского корпуса с приложением списка воспитанников за 100 лет. Санкт-Петербург, 1852. 194 с.

8. Волков С. В. Русский офицерский корпус. Москва, 1993. 367 с.
9. Галенковский П. А. Воспитание юношества в прошлом : исторический очерк педагогических средств при воспитании в военно-учебных заведениях в период 1700–1856 гг. Санкт-Петербург, 1904. 122 с.
10. Греков Ф. В. Краткий исторический очерк военно-учебных заведений: 1700–1910. Москва, 1910. 190 с.
11. Друганова О. М. Історіографія проблеми розвитку приватної ініціативи в освіті України (кінець XVIII – початок XX ст.). *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. Вип. № 34. С. 51–61.
12. Завадский Н. П. Владимирский киевский кадетский корпус. 1851 10/XII 1901 г. : исторический очерк. Киев, 1908. 145 с.
13. Зайончковский П. А. Самодержавие и русская армия на рубеже XIX – XX ст. Москва, 1973. 176 с.
14. Жесткова Т. П. Кадетские корпуса. Краткий исторический очерк : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Москва, 1944. 130 с.
15. Кремер С. Я. Сумской кадетский корпус. 1900–1950. Сан-Франциско, 1955. 125 с.
16. Ключевский В. О. Курс русской истории. Санкт-Петербург, 1904. 1146 с. URL: http://www.gunivers.ru/new_htmlreader/?book=7814.
17. Крылов В. М. Кадетские корпуса и российские кадеты. Санкт-Петербург, 1998. 156 с.
18. Лалаев М. С. Исторический очерк военно-учебных заведений, подведомственных Главному их управлению. Санкт-Петербург, 1880. Ч. I. 283 с.
19. Мельницкий Н. Н. Сборник сведений о военно-учебных заведениях в России : в 4 т., 6 ч. Санкт-Петербург, 1857. Т. 1, Ч. 1, С. 3–7.
20. Машкин Н. А. Высшая военная школа Российской империи XIX – начало XX в. Москва, 1997. 348 с.
21. Павловский И. Ф. Исторический очерк Петровско Полтавского кадетского корпуса (1840–1890). Полтава, 1890. 303 с.
22. Петровский Д. А. “Нужны ли кадетские корпуса”. *Военный сборник*. 1922. № 4. С. 87–90.
23. Пікуль Ю. М. Підготовка офіцерських кадрів у військово-навчальних закладах Російської імперії (1861–1914 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Харків, 2011. 22 с.
24. Скрыбін О. Л. Підготовка вихованців у військових гімназіях та кадетських корпусах на теренах України (1865–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22. Київ, 2014. 16 с.
25. Ткачук А. П. Вишкіл і виховання в кадетських корпусах на території України (1840–1920) : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22. Львів, 2010. 212 с.
26. Фінін Г. І. Військова освіта в сучасних соціокультурних контекстах : монографія. Харків, 2014. 300 с.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2017.

Ефимова О. В. Історіографія проблеми підготовки майбутніх військовослужбовців в кадетських корпусах України (2-я пол. XIX – нач. XX в.)

В статтє осуществлен історіографічний аналіз історичних джерел проблеми підготовки вихованців кадетських корпусів України к військовій службі (2-я пол. XIX – нач. XX в.). Найдєнная література розділена с учетом характера: к першій групє отнесенє трудє общєго характера, посвященнє історії возникновєннє і розвитку военно-учебных заведений в Российской империи в целом и в Украине, входившей в ее состав; во вторую вошли работы, посвященнє выдающимся личностям, чья деятельность су-

щественно влияла на подготовку украинских военных кадров в различные исторические периоды; третья группа представлена мемуарами-воспоминаниями бывших учеников, директоров, офицеров-воспитателей, работавших в кадетских корпусах в разные исторические периоды; к четвертой отнесены диссертации, предметом исследования которых было содержание, способы формирования военных кадров в дореволюционные времена и в период развития Украины как независимого государства. Выделенные группы проанализированы с учетом времени их появления на научном пространстве – в дореволюционный период (до 1917 г.); в советское время (с 1917 г. до конца 90-х гг. XX в.); на современном этапе (нач. 91-х гг. XX в. по настоящее время).

Ключевые слова: историографический анализ, военные кадры, кадетские корпуса, Украина.

Yefimova O. Historiography of the Problem of Training Future Soldiers in the Ukrainian Cadet Corps (the Second Half of the XIXth – the Beginning of the XXth Centuries)

The article deals with the historiographical analysis of the sources on the issue of training the pupils of the Ukrainian cadet corps for the military service (the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries). The found literature has been grouped according to its sort: the first group includes the works of general character devoted to the history of the emergence and development of the military educational institutions in the Russian Empire generally and in Ukraine, which was part of it in particular (S. Budaievskiy, O. Buravchenko, F. Hrekov, O. Kamienev, M. Karpenko, I. Pavlovskiy, H. Finin, N. Zavadskiy and others); the second one includes the works devoted to the outstanding personalities, whose activities significantly influenced the training of domestic military cadres in different historical periods (A. Matviienko, I. Simonov); the third group is represented by memoirs of former pupils, founders, directors, officers-educators, who worked in cadet corps in different historical periods (O. Butovskiy, L. Drake, O. Hreizts B. Medem, A. Leman, O. Zailiiskiy); the fourth one includes the thesis, the subject of study of which were the ways, content, means for the formation of military cadres in pre-revolutionary times and during the period of Ukraine's development as an independent state (M. Alpatov, M. Balabai, Yu. Pikul, O. Skriabin, A. Tkachuk, P. Zaionchkovskiy, T. Zhetskova). The groups have been analyzed taking into account the time of their appearing in the scientific area – in the prerevolutionary period (until 1917); in Soviet times (from 1917 to the late 90's of the XXth century); at the present stage (from the beginning of the 90's of the XXth century to the present). It has been proved that the approaches to the analysis and evaluation of the problem of training the pupils of the Ukrainian cadet corps for the military service were of various kinds in different historical periods (the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries). It is noted that the further research should be aimed at studying the socioeconomic and political preconditions for the formation and development of the training of military cadres in Ukraine in the second half of the XIXth – the beginning of the XXth centuries.

Key words: historiographical analysis, military cadres, cadet corps, Ukraine.